

УДК 330.111.4

РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЙОГО РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

О. М. Боженко

*Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна*

Проаналізовано наукові публікації з питань ресурсів і ресурсного забезпечення підприємств. Досліджено висвітлення різними авторами сутності економічних ресурсів. Розглянуто й узагальнено основні підходи до класифікації ресурсів відповідно до різних класифікаційних ознак. Виявлено значні розбіжності в трактуванні сутності окремих видів ресурсів підприємств. Відзначено недостатність розкриття в наукових публікаціях та неузгодженість в трактуванні вітчизняними науковцями сутності та змісту передовсім трудових та людських ресурсів. Це зумовлює необхідність поглиблення досліджень сутнісних характеристик ресурсів, наукового трактування їх змісту, особливостей. Відзначено важливість дослідження виробничих ресурсів для формування ресурсного потенціалу підприємства та управління ним.

Ключові слова: *ресурси, ресурсний потенціал, класифікація ресурсів, особливості ресурсів.*

Постановка проблеми. Однією з найважливіших проблем функціонування підприємства в ринковому середовищі є забезпечення ефективності використання виробничих ресурсів. Саме витрати ресурсів формують собівартість продукції, є основним обмежувачем прибутку і водночас головним фактором, що впливає на результати діяльності підприємства, його ефективність.

Ресурси підприємства є основою формування його ресурсного потенціалу. Ресурси підприємства, його ресурсний потенціал — категорії багатогранні. Отже, для розроблення механізмів управління ефективністю їх використання насамперед потрібно з'ясувати економічну сутність, структуру, особливості ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми ресурсного забезпечення та ефективності використання ресурсів підприємств завжди привертали і продовжують привертати увагу вчених-економістів і практиків, зокрема, широко висвітлені в численних наукових працях, у підручниках і навчальних посібниках. Відомі праці з цієї проблематики таких українських і зарубіжних науковців, як В. І. Андрійчук, С. Б. Алексеев, М. Армстронг, Л. Ф. Берднікова, Д. П. Богиня, Т. М. Безверхнюк, Г. Беккер, З. С. Варналій, Н. О. Власова, Ю. М. Воробйов, О. В. Волкова, В. М. Гець, С. А. Грішнова, В. Д. Грібов, В. П. Грузінов, А. П. Дудар, Я. А. Жаліло, П. В. Іванюта, Н. О. Кондратенко, В. І. Крамаренко, Н. С. Краснокутська, О. Є. Кузьмін, О. П. Лугівська, І. І. Лукінов, М. П. Мартіянова, Л. М. Матросова, О. І. Олексюк,

Й. М. Петрович, І. М. Рєпіна, С. Г. Рижук, А. Дж. Стрікленд, А. А. Томпсон, Л. Ту-роу, О. С. Федонін, Б. І. Холод, А. В. Череп, М. Г. Чумаченко та ін.

Враховуючи вагомий внесок і практичну значущість праць провідних учених, продовження досліджень цих питань має важливе теоретичне і практичне значення з огляду на їх багатоаспектність і актуальність.

Мета статті — аналіз та узагальнення сучасних методичних підходів до визначення сутності, складу та класифікації ресурсів як основи формування ресурсного потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ресурси як важливий фактор виробництва, ресурсне забезпечення суб'єктів господарювання необхідні у всіх економічних системах і постійно перебувають в полі зору вчених-економістів.

У сучасній економічній літературі сформувалося розуміння сутності ресурсів, широко висвітлені різні системи їх класифікації. Розподіл ресурсів на окремі види (групи) здійснюється за різними класифікаційними ознаками: за їх походженням, економічною значущістю і роллю в системі суспільного виробництва, напрямками і формами господарського використання, кількісними та якісними характеристиками, особливостями тощо. Наукове розуміння походження, призначення, характеристик різних видів ресурсів дасть змогу правильніше враховувати роль і місце тієї чи іншої групи у процесі суспільного виробництва, дефіцитність, особливості їх відтворення та забезпечення ефективності використання.

Зауважимо, в економічній літературі немає єдиного трактування таких категорій, як «ресурси», «ресурсний потенціал», їхня структура.

У Великому тлумачному словнику української мови категорія «ресурси» трактується як «запаси чого-небудь, які можна використовувати в разі необхідності» [1, с. 1216].

В сучасній економічній енциклопедії наведено таке визначення категорії ресурсів: це «основні елементи виробничого потенціалу, які має в розпорядженні система і які використовуються для досягнення конкретних цілей економічного розвитку» [2, с. 206].

Аналіз сучасних наукових підходів до визначення сутності поняття «ресурси» свідчить про те, що більшість дослідників під ресурсами розуміють конкретні засоби, запаси та реальні можливості суб'єкта господарювання щодо доцільного та раціонального використання їх для досягнення поставлених цілей і завдань.

Розкриваючи сутність категорії, М. Орлатий, С. Романюк, І. Дегтярьова та ін. під ресурсами розуміють «наявні елементи системи, на основі яких вона функціонує та розвивається і які в умовах конкретної ситуації доцільні для застосування як засоби досягнення цілей» [3, с.18]. Трактуючи таким чином поняття ресурсів, автори акцентують увагу на їх сукупності як системи, можливості якої можуть бути використані для максимального задоволення потреб суспільства.

В. І. Крамаренко, Б. І. Холод, Ю. М. Воробйов та ін. співавтори [4] трактують економічні ресурси як сукупність засобів, за допомогою яких суб'єкт господарювання може досягти мети й одержати очікуваний результат [4, с. 19].

Найважливішою особливістю категорії «економічні ресурси» є використання у виробництві, набуття ними форми факторів виробництва [3, с. 18]. П. В. Іванюта і

О. П. Лугівська відзначають, що потенційні ресурси, які формуються на ринку капіталу, перетворюються на реальні ресурси (активи) підприємства тільки з моменту їх придбання, а факторами виробництва — з моменту їх цільового використання [5, с. 23].

Відомі американські вчені К. Макконнелл і Ст. Брю економічними ресурсами вважають землю, працю, капітал і підприємницьку спроможність [6].

Земля є важливим фактором та основним засобом виробництва в сільському господарстві, джерелом природних ресурсів і просторовим базисом, місцем розташування об'єктів нерухомості, доріг тощо.

Для характеристики такого важливого ресурсу, як праця, різні автори використовують поняття «трудові ресурси», «трудовий потенціал», «робоча сила», «людські ресурси». Ці категорії, як правило, використовуються як синоніми, але для правильного розуміння їхньої сутності необхідне однозначне трактування з урахуванням їхніх специфічних особливостей.

Деякі автори [7] під працею розуміють сукупність усіх фізичних і розумових здібностей людини, які застосовують у виробництві товарів і наданні послуг. Однак зауважимо, що праця — це процес свідомої доцільної діяльності людини, результатом якої є створення певних матеріальних і духовних благ, а фізичні і розумові здібності, здатність людини до праці характеризують робочу силу [2, с. 278].

Неправомірно також ототожнювати поняття «трудові ресурси» і «трудовий потенціал». Трудові ресурси — це економічно активна частина населення, яка володіє фізичними й розумовими здібностями та знаннями, необхідними для участі в економічній діяльності підприємства (організації), а трудовий потенціал — це інтегрована оцінка кількісних і якісних характеристик економічно активного населення (персоналу підприємства), яка означає його наявні та приховані, передбачувані трудові можливості [2, с. 695; 8, с. 272]. У поняття «людські ресурси» автори вкладають ширший і глибший зміст, що відображає не лише кількісні характеристики, здібності, потенційні можливості, а й трудові й особистісні особливості людини, особливу значущість і активну, вирішальну роль у процесах виробництва, в забезпеченні успішного, ефективного функціонування будь-якого підприємства [4, с. 20]. Часто в це поняття автори вкладають ще й такі характеристики, як підприємливість, підприємницькі здібності людини, працю і підприємницьку діяльність.

Досліджуючи людські ресурси, — специфічний і найважливіший з усіх видів економічних ресурсів, — В. О. Волкова [9] розглядає їх як джерело сукупної пропозиції праці, і для кількісної оцінки їх рекомендує використовувати такі категорії, як «населення», «економічно активне населення», «трудові ресурси», а для інтегральної оцінки кількісних і якісних характеристик — поняття «трудовий потенціал», «людський капітал», «трудовий капітал».

Зауважимо, в економічній літературі ціла низка аспектів трудових категорій і людських ресурсів є недостатньо обґрунтованими або суперечливими, тому потребують подальших досліджень та обґрунтування.

В економічній теорії також нема єдиного трактування категорії «капітал». Найбільш точно, на нашу думку, сутність капіталу визначила проф. Г. О. Швиданенко:

«Під капіталом підприємства варто розуміти сукупність цінностей у матеріальній, грошовій та нематеріальній формах, які у процесі продуктивного використання здатні створювати додану вартість» [8, с. 333]. За особливостями функціонування капіталу підприємства автор виокремлює такі його види:

- основний капітал — загальна вартість цінностей, інвестованих у формування основних фондів підприємства;
- оборотний капітал — частина капіталу в грошовому еквіваленті, що спрямовується на створення оборотних активів;
- інтелектуальний капітал — вартість цінностей, інвестованих у створення інтелектуальної власності підприємства [8, с. 333].

Таке розуміння категорії і структури капіталу допомагає глибше з'ясувати його сутність як важливого виду ресурсів і фактора виробництва та детальнішу класифікацію ресурсів у межах трьох виокремлених груп відповідно до видів капіталу.

У сучасній науковій літературі і на практиці велику увагу приділяють висвітленню сутності підприємництва, підприємницької спроможності (хисту). К. Макконнелл і Ст. Брю розглядають підприємництво як особливий вид діяльності, в результаті якої здійснюється з'єднання ресурсів землі, капіталу і праці в єдиний процес виробництва чи надання послуг. Саме за допомогою підприємницьких здібностей персоналу підприємства вхідні ресурси трансформуються в економічні блага. Підприємливість — це здатність людини до самостійних, неординарних, нетипових дій, — відзначає З. С. Варналій [10, с. 25]. Поняття підприємництво — надзвичайно широке й містке, у ньому переплітається сукупність економічних, юридичних, політичних, історичних, моральних і психологічних відносин [10, с. 20]. Поглиблення досліджень цього важливого фактора виробництва є важливим як для господарської практики, так і для економічної науки.

В економічній літературі, крім розглянутого вище поділу ресурсів на загальні чотири групи, висвітлюють також інші підходи до їх класифікації. Деякі автори поділяють ресурси на природні, трудові, матеріальні й фінансові. До цієї класифікації М. Орлатий та співавтори [3] додають ще й інформаційні ресурси. До природних ресурсів належать як реальні їх запаси, отримання яких технічно можливе й економічно рентабельне на цьому етапі науково-технічного розвитку суспільства, так і потенційні, господарське освоєння яких можливе в майбутньому [3, с. 18; 5, с. 17].

У науковій літературі пропонують і більш деталізовану класифікацію ресурсів. В економічній енциклопедії [2] наведений перелік видів ресурсів: природні, технічні, технологічні, кадрові, просторові, часові, структурно-організаційні, інформаційні, фінансові, нематеріальні [2, с. 206].

Автори навчального посібника з управління ресурсами підприємства [4] виділяють такі види економічних ресурсів: трудові, фінансові, матеріальні (основні фонди і оборотні активи), нематеріальні та інформаційні [4, с.19].

Науковці [7] запропонували і так званий процесний підхід до класифікації ресурсів відповідно до основних елементів виробничого процесу: ресурси засобів праці (матеріальні й нематеріальні); ресурси предметів праці; трудові ресурси; інформаційні ресурси.

Деякі дослідники виокремлюють групи ресурсів залежно від видів діяльності підприємства: ресурси, що обслуговують операційну, фінансову, інвестиційну діяльність [11, с. 15]. Виокремлюють ресурси, що використовують у виробничому процесі й управлінні; у сфері виробництва та сфері обігу; також поділяють на групи: стратегічні, тактичні та оперативні ресурси тощо.

Узагальнюючи види класифікації ресурсів, які запропонували науковці, варто відзначити посилення останнім часом уваги дослідників до інформації як важливого ресурсу, що зумовлено зростанням її ролі в управлінні виробництвом і загалом в розвитку суспільства. О. І. Попрозман наголошує, що «інформація виступає сьогодні як один з першорядних ресурсів, значення якого не менше, ніж значення матеріальних, сировинних та інших ресурсів. Використання останніх великою мірою залежить саме від стану і використання інформації» [12, с. 49].

Зауважимо також, що в наукових публікаціях недостатньо уваги приділено висвітленню сутності й ролі одного з найважливіших ресурсів — часу. Це особливий і найменш вивчений із наукового погляду ресурс.

В економічній енциклопедії наведено таке визначення: «Ресурси часові — фонд часу, який має система для реалізації мети, задля якої вона існує». Часові ресурси пов'язані з використанням технічних і трудових (кадрових) ресурсів [2, с. 208].

Усі виробничі процеси, управління (як і усі види людської діяльності загалом) формуються і розвиваються в часі. На думку Л. І. Скибіцької, час — унікальний ресурс [13]. Характеризуючи особливості часу як ресурсу, Пітер Ф. Друкер, якого цитує авторка, відзначав: «Час — це найбільш дефіцитний ресурс, і якщо ним не керувати, то все інше залишається некерованим...» і «якщо не вмієш розпоряджатися ним, не зможеш розпоряджатися нічим іншим» [13, с.152].

В економічній літературі багато публікацій науковців присвячені дослідженню окремих видів ресурсів. Потрібно відзначити, що серед науковців також нема спільної думки у визначенні сутності й змісту категорії «матеріальні ресурси». Дискусійним є питання про те, що включати в поняття «матеріальні ресурси» — засоби праці і предмети праці або лише предмети праці [5, с. 95].

Підтримуємо позицію тих авторів, які вважають, що засоби праці й предмети праці за фізичним змістом належать до матеріальних ресурсів, оскільки як перші, так і другі мають матеріальну природу (матеріально-речову натуральну форму). З огляду на суттєву різницю в їх економічній сутності, цільовому характері функціонування, кругообігу та відтворення, управління ними потребує окремих підходів і методів. Такі підходи застосовуються на практиці в плануванні й аналізі витрат підприємства, у формуванні механізмів забезпечення ефективності їх використання. Такий підхід відповідає методологічним засадам формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства та її розкриття у фінансовій звітності згідно з Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Висновки. В системі основних факторів виробництва важливу роль відіграють ресурси підприємства. Завдяки різним підходам до групування ресурсів можна розкрити сутність, особливості і значущість ресурсів з погляду різних класифікаційних ознак. Однак у трактуванні сутності окремих видів ресурсів серед дослідників нема

спільної думки. Насамперед це стосується категорій трудових і людських ресурсів, деякі аспекти яких є недостатньо розкритими й обґрунтованими.

Неоднозначність трактування сутності поняття призводить до неузгодженості в теоретичних дослідженнях, тому потребує ґрунтовного вирішення. Це є важливим і необхідним для господарської практики, дасть змогу правильніше враховувати роль і місце ресурсів у процесах суспільного виробництва, забезпеченні ефективності їх використання.

Уточнивши сутність, зміст, структуру виробничих ресурсів, а також їхню роль, можна підвищити обґрунтованість управлінських рішень щодо формування ресурсного потенціалу підприємства та забезпечення ефективності його функціонування, що буде предметом подальших досліджень автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / Укладач і головний редактор В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Економічна енциклопедія. У трьох томах. Т. 3 / Редкол.:... Мочерний С. В. (відповідальний редактор) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.
3. Ресурсний потенціал регіону : навч. посіб. / авт.-упор.: Орлатий М. К., Романюк С. А., Дегтярьова І. О. та ін. ; за заг. ред. Орлатого М. К. Київ : НАДУ, 2014. 724 с.
4. Управління ресурсами підприємства : навч. посіб. / під ред. к.е.н. Воробйова Ю. М. і д.е.н. Холода Б. І. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 288 с.
5. Іванюта П. В., Лугівська О. П. Управління ресурсами і витратами : навч. посіб. 2-ге вид. За ред. Іванюти С. М. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 320 с.
6. Кемпбелл Р. Макконнелл, Стенлі Л. Брю. Макроекономіка. Част. 2-га. [13-е вид.]. Львів : Просвіта, 1997.
7. Петрович Й. М., Прокопишин-Рашкевич Л. М. Економіка і фінанси підприємств: підруч. Львів : Магнолія 2006, 2014. 408 с.
8. Економіка підприємства : підруч. / за заг. та наук. ред. Г. О. Швиданенко. [вид. 4-те, перероблене та доповнене]. Київ : КНЕУ, 2009. 816 с.
9. Волкова О. В. Ринок праці : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2007. 624 с.
10. Варналій З. С. Основи підприємництва : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2002. 239 с.
11. Власова Н. О., Андросов В. Ю. Особливості та класифікація ресурсів підприємств роздрібної торгівлі. Вісник Львівської комерційної академії: зб. наук. праць. Серія: Торгівля, комерція, підприємництво. 2013. Вип. 15. С. 12–16.
12. Попрозман О. І. Інформаційні технології в управлінні підприємством. Формування ринкових відносин в Україні. 2013. №1. С. 49–52.
13. Скибіцька Л. І. Організація праці менеджера : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2010. 360 с.

REFERENCES

1. Busel, V. T. (Ed.) (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopovn.)*. Kyiv: Irpin; Perun (in Ukrainian).
2. Mochernyi, S. V. [at al.] (Eds.) (2002). *Ekonomichna entsyklopediia. U trokh tomakh. T. 3*. Kyiv : Vydavnychiy tsentr «Akademii» (in Ukrainian).

3. Orlatyi, M. K., Romaniuk, S. A. & Dehtiarova I. O. [at al.] (2014). Resursnyi potentsial rehionu. Orlatyi M. K. (Ed.). Kyiv: NADU (in Ukrainian).
4. Vorobiov, Yu. M. & Kholod, B. I. (Eds.) (2004). Upravlinnia resursamy pidpriemstva. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury (in Ukrainian).
5. Ivaniuta, P. V. & Luhivska, O. P. (2011). Upravlinnia resursamy i vytratam. Ivaniuta S. M. (Ed.). Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury (in Ukrainian).
6. Kempbell, R. Makkonnell & Stenli, L. Briu. (1997). Makroekonomika. Part 2. [13th ed.]. Lviv: Prosvita (in Ukrainian).
7. Petrovych, Y. M. & Prokopyshyn-Rashkevych, L. M. (2006, 2014). Ekonomika i finansy pidpriemstv. Lviv: Mahnoliia (in Ukrainian).
8. Shvydanenko, H. O. (Ed.) (2009). Ekonomika pidpriemstva [ed. 4th]. Kyiv: KNEU, (in Ukrainian).
9. Volkova, O. V. (2007). Rynok pratsi. Kyiv: TsUL (in Ukrainian).
10. Varnalii, Z. S. (2002). Osnovy pidpriemnytstva. Kyiv: Znannia-Pres (in Ukrainian).
11. Vlasova, N. O. & Androsova, V. Yu. (2013). Osoblyvosti ta klasyfikatsiia resursiv pidpriemstv rozdribnoi torhivli. Visnyk Lvivskoi komertsiianoi akademii: zb. nauk. prats. Seriia: Torhivlia, komertsii, pidpriemnytstvo, 15, 12–16 (in Ukrainian).
12. Poprozman, O. I. (2013). Informatsiini tekhnolohii v upravlinni pidpriemstvom. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini, 1, 49–52 (in Ukrainian).
13. Skybitska, L. I. (2010). Orhanizatsiia pratsi menedzhera. Kyiv: TsUL (in Ukrainian).

ENTERPRISE RESOURCES AS BASIS OF ITS RESOURCE POTENTIAL FORMATION

O. M. Bozhenko

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
kafekonomika.uad@gmail.com*

The article has analysed scientific publications on resources and resource providing of companies. It studies the presentations of the nature of economic resources by different authors. The main approaches to the classification of resources according to different classifications have been considered and summarized. Significant differences in the interpretation of the nature of certain types of enterprise resources have been revealed. The lack of disclosure in scientific publications and the inconsistency in the interpretation of domestic scientists primarily the nature and content of labour and human resources have been noted. This necessitates deepening of the essential characteristics of research resources, scientific interpretation of their content features. The importance of production resources research to form the resource potential of the company and its management has been emphasized.

Keywords: *resources, resource potential, resource classification, features of resources.*

Стаття надійшла до редакції 08.12.2016.

Received 08.12.2016.